

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME TÜRKÇE KİTAPLARININ DİL BİLGİSİ BÖLÜMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Jale ÖZTÜRK*

1. Giriş:

Üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe Öğretmenliği bölümlerine gelen öğrencilerin ilk yıl dil derslerinde çok zorlandıkları dikkati çekmektedir. Bu durumun sebepleri şu başlıklar altında toplanabilir: 1. Öğrencinin üniversiteye hazırlanırken bütün dil bilgisi konularını öğrendiğini düşünmesi; 2. İlk ve orta öğretimde verilen dil bilgisi kuralları ile üniversitede verilen bilginin çelişmesi ve öğrencinin uyum sorunu çekmesi; 3. Üniversite öncesinde dil bilgisi öğretiminin kavramaya değil, ezbere yönelik olması; 4. Türkçe öğretmenlerinde formasyon eksiklikleri yanında, alan bilgisi eksikliklerinin olması; 5. İlk ve orta öğretimde okutulan dil bilgisi ve ders Türkçe kitaplarındaki bilgi yanlışları; 6. Ders kitaplarındaki ve yardımcı kitaplardaki bilgilerin, dil terimlerinin birbirini tutmaması. Bu yazıda, ilköğretim ikinci kademe (6.,7. ve 8. sınıflar) Türkçe kitaplarının dil bilgisi bölümlerini ele alarak, yaptığımız tespitleri göz önüne sereceğiz. Araştırmayı, Hatay ili Antakya merkez ve İskenderun ilçelerindeki ilköğretim okullarında 2002-2003 eğitim ve öğretim yılında okutulan Türkçe kitapları üzerinde yaptık.

2. İncelenen kitaplardaki tespitler:

2.1. Ses Bilgisi Bölümü

2.1.1. Birbirine karıştırılan ses ve harf kavramları

Muharrem Ergin **ses**'i "*En küçük gramer birliklerinden en büyük birlik olan cümleye kadar dili meydana getiren bütün şekillerin bünyesinde ses adını verdiğimiz en küçük ve en basit dil unsurları bulunur.*" diye tanımlar (1990, 29). **Harf**'i ise Ergin "*Dili yazıya geçirmek için bu küçük birlikler (sesler) bir takım işaretlerle karşılanır. Bu işaretlere harf denir.*" (1990, 29) şeklinde tanımladıktan sonra bu iki kavramın karışmasını şu cümlelerle önler: "*Bir dildeki sesleri karşılayan harflerin hepsinin birden meydana getirdiği muayyen sıralı topluluğa alfabe denir. Bir dil için ayrı ayrı zaman ve sahalarda çeşitli alfabeler kullanılabilir. Çünkü harf denen işaretler itibaridir; aynı ses ayrı ayrı alfabelerde değişik işaretlerle gösterilebilir.*" (1990, 37). Banguoğlu ise "*Alfabe ses çeşitlerinin ayrı veya işaretli harflerle gösterilmesi yazıyı güçleştirir, pratik olmaz. Bunun için okurken ses çeşitlerini belirtme işi söyleyişe bırakılmıştır.*" (Banguoğlu, 1995, 25) diyerek ses ve harfin ayrı ayrı kavramlar olduğunu belirtmiştir. Bu konuda Ayhan Sezer "*İlk örnek , ortaokul ikinci sınıflarda kullanılan bir dil bilgisi kitabından. Yazarlar, öğrencilerine 'Sesli Harflerin Çeşitleri' başlığıyla sesleniyorlar. Oysa dil çalışmalarında ses ve harf ayrımı yüzyıllardır en temel ilkelerden biridir.*" (Sezer, 1988:43-51) diyerek terimin yanlışlığını vurguluyor.

Dilcilerin bu şekilde net olarak ayırdıkları **ses** ve **harf** kavramları, taradığımız kitapların büyük bir çoğunluğunda birbirine karıştırılmış, **ses** yerine **harf** terimi kullanılmıştır. İncelenen ders kitapları içinde **ses** yerine **harf** terimini kullananlar :1. Gül, (1999, 6., 7. ve 8. sınıflar); 2. Kapulu (2001, 6. ve 7. sınıf); 3. Yıldız (2000, 6. ve 7. sınıf); 4. Gümüş (2001, 8. sınıf); 5. Onat, (1999, 6.,7. ve 8. sınıf); 6. Batur (2001, 7. Sınıf); 7. Yörük (2001, 6. sınıf); 8. Özaltın, (1997, 6. Sınıf); 9. Koyuncu, (2001, 6. sınıf); 10. Gündoğdu, (2001,7. sınıf); 11. Ünal, (2001, 6. sınıf).

Taranan kitaplardan alınan örnek cümleler: "*Her hecede bir ünlü bulunur. Her ünlü harf bir hece değerindedir. Bu nedenle en kısa hece bir harften oluşur. Diğerleri ise iki üç dört harflidir.*" *Al, ye, alt, baş Türk, yurt...*" *Gördüğünüz gibi, bir hecede en çok dört harf bulunmaktadır.*" (Gül, 6. sınıf, 1999:33)

“Heceler en küçük ses birimi olan harflerden oluşur.” (Yıldırım, 7.sınıf, 2000:43)

“Tabloya göre a harfi kalın, düz, geniş; ü harfi ince yuvarlak, dar bir ünlüdür. Siz de diğer ünlü harflerin özellikleri belirtiniz.”(Yıldırım, 7. sınıf, 2000:57)

“Türkçede sekiz tane ünlü harf vardır: a, e, ı, i, o, ö, u, ü.”(Onat, 7. sınıf, 199:89)

“Türkçede iki ünlü harf yan yana gelmez; araya s, ş, n, y ünsüzlerinden biri girer.”(Onat, 7.sınıf, 1999:102)

“Türkçede bir kelimenin ilk hecesindeki sesli harf kalın sesliyse, diğer hecelerdeki sesli harfler de kalın sesli olur.” (Özaltın, 6.sınıf, 1997:45)

2.1.2. Ses bilgisi konusunda diğer bir karışıklık da ses olayları konusundadır. 8. sınıf Türkçe kitabında hece düşmesi olayı şu şekilde anlatılmıştır:

Türkçede iki ünlü yan yana gelmez. Bu nedenle ünlü ile biten bir sözcük, ünlü ile başlayan başka bir sözcükle birleştiğinde ünlülerden biri düşer. Dilimizde bu olaya hece düşmesi denir. Cuma + ertesi→ cumartesi, pazar + ertesi → pazartesi, ne + için→ niçin, ne + asıl→nasıl (Yıldırım, 8.sınıf, 2001:152)

Verilen örneklerden **cumartesi**, **nasıl** ve **niçin** örneklerinde ünlü birleşmesinden kaynaklanan bir hece eksilmesi vardır. Bu ses olayına da **hece kaynaşması (kontraktion)** denir (Korkmaz, 1992:79). *Pazartesi* örneği ise verilen tanımdaki ünlü ile biten bir sözcüğün ünlü ile başlayan bir sözcükle birleşmesi sırasında ünlülerden birinin düşmesi özelliğini taşımaz, bu kelimedeki ünsüzle biten **pazar** sözcüğüne **ertesi** sözcüğü eklenince benzer –ar / -er sesleri yan yana gelmiş ve dilin en az çaba yasasıyla bu benzer seslerden biri düşmüştür (Ergin,1990:50). Bu kelimedeki ses olayına **hece yutumu (haplogie)** denir (Korkmaz, 1992:80).

2.1.3. İncelenen kitapların örnek verme konusunda zaman zaman pek dikkatli olmadıkları göze çarpmaktadır.Ses bilgisi konusunda tespit edilen yanlış örnekler:

2.1.3.1.Küçük ünlü uyumu konusunun anlatımında, bu uyuma uymayan kelimeler örnek verilirken Türkçe olmayan kelimeler, Türkçe kelime olarak örnekler arasına alınmıştır: “*bazı Türkçe kelimelerde hamur, çamur, kavun, havuç...* (Yıldırım, 7.sınıf, 2000, 57). Halbuki *hamur, havuç* kelimeleri Türkçe kökenli değildir, bu örnekler yerine *yağmur,kavurmak, savurmak* gibi daha sağlam örnekler verilebilirdi. İşin ilginç tarafı, istisnasız incelediğimiz bütün kitapların aynı örnekleri vermiş olmasıdır.

2.1.3.2. Bir başka yanlış örnek seçimi de , bazı kitaplarda küçük ünlü uyumunun bazı birleşik sözcüklerde de olamayacağı belirtilerek, örnek olarak *Anadolu* kelimesinin verilmiş olmasıdır (Yıldırım, 7.sınıf, 2000, 57); (*Gül, 7. sınıf, 2001: 11*); (Onat, 7.sınıf, 2000, 43). Oysa, *Anadolu* kelimesi Rumca *Anatolica* kelimesinin Türkçeleşmiş halidir (İslam Ansiklopedisi, 1970, 6. cüz:428-431) Halk etimolojisi ana ve dolu kelimeleri ile ilgili bir yakıştırmaca ile izah etse de bilimsel doğrulara göre yazılması gereken bir okul kitabında *başgöz* (etmek), *dişbudak*, *tepegöz*, *dedikodu* gibi daha sağlam örnekler verilebilirdi.

2.1.3.3.1. Ses bilgisi konusunda örnek seçimindeki özensizlik, 6. sınıf Türkçe kitabında *eş sesli sözcükler* anlatırken verilen örneklerde de görülmektedir: “*Ağaçtaki yemişleri görünce .....*”, “*tabağındaki yemeği yemiş. .* “.....*tiyatroya gelin.*”, “*.....gelin at sırtında götürülürmüş.*” . *Yazılışları aynı olan böyle sözcüklere sesteş(eş sesli) sözcükler denir* (Kapulu, 6. sınıf, 2001: 55).

Dilimizde “*Bu yüz bana hiç yabancı gelmiyor.*”, “*Yazın tatilde bol bol yüz.*” cümlelerindeki *yüz* gibi örnekler varken, bu şekilde aynı kelime köküne sesteş eklerin gelmesi ile oluşan örneklerin verilmesi, örnek seçiminde daha dikkatli olunması gerektiğini gösteriyor.

2.1.3.3.1. Eş sesli kelimeler konusunda bir başka yanlış örnek de yine 6. sınıf ders kitabında yer alan“*yuva*” kelimesinin yan ve temel anlamları ile kullanımlarının *sesteşlik* olarak gösterilmesidir.

“*Vatanı temiz tutulmuş bir yuva hâline gelir.*”, “*Vida yuvasından fırladı.*” tümcelerinde “*yuva*” sözcükleri farklı anlamlardadır. İlk tümcede “*ailenin oturduğu ev*” anlamında iken, ikinci

tümcede “bir şeyin içinde yerleşmiş olduğu veya yerleştirildiği oyuk” anlamındadır. Bu şekilde yazılışları aynı, anlamları farklı sözcüklere **sesteş (eş sesli)** sözcükler denir (Ünal, 6. sınıf, 2001:58).

2.1.3.4. Yardımcı sesler anlatılırken “Ünlü ile biten sözcükler, ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında araya –y-, -n-, -s-, -ş- ünsüzlerinden biri girer.”denilerek –n- yardımcı sesi için şu örnek seçilmiştir: “Bir kapının önünde durdular.” (Ünal, 6. sınıf, 2001: 49) Verilen örneğe bakınca, ünlü ile biten *önü* kelimesine, ünsüzle başlayan + de ekinin geldiği görülmektedir. Bu örnek yerine “Kapını önünü süpürdüler.” gibi bir örnek verilebilirdi.

2.1.3.5. 6. sınıf Türkçe kitabında ses bilgisi konusunda kelime sonunda yer almayan ünsüzleri anlatırken şöyle bir ifadeye yer verilmiştir: *Türkçe kelimelerin sonunda yumuşak ünsüzler bulunmaz* (Onat, 6. sınıf, 2001: 48) Bu ifadenin şu şekilde olması gerekirdi:*Türkçe kelimelerin sonunda süreksiz-yumuşak ünsüzler(b,c,d,g) bulunmaz.*

2.2. Şekil bilgisi

2.2.1. İsim:

2.2.1.1. İsmi hâlleri: İsim konusunda ilk dikkati çeken durum, *yalın hâl, belirtme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli ve ayrılma hâli olmak üzere* ismin yalnız beş halinin verilmiş olmasıdır. Üniversitelerde ise bu beş hâle ilave olarak, *yön gösterme* (direktif), *eşitlik* (ekvatif), *ilgi* (genetif) ve *vasıta* (instrumental) hâli olmak üzere dört hâl daha verilmektedir.

2.2.1.1.1. Yalın hâl (nominatif)

Tahir Kahraman yalın hâli şu şekilde tanımlar: “*Adların durum eklerinden hiçbirini almadan kullanım alanına çıkmış biçimleridir. Bu durumdaki adlar, durum eki almamakla birlikte, çoğul, iyelik ve soru eki alabilirler; bu ekleri aldıktan sonra da yalın durumda sayılırlar; davullar, çizmeniz mi, seslerimiz... örneklerindeki gibi.*” (Kahraman,1996:69)

Benzer bir yaklaşımı Gülensoy da şu şekilde dile getirmiştir: “*Yalın hâl (Nominatif hâli) İsimlerin başka bir ögeye bağlı olmayan normal teklik, çokluk ve iyelik şekilleridir; ev, oda, kalem,defter vb. teklik yalın hâli: evler, odalar,kalemler,defterler çokluk yalın hâli; evlerim, odalarım, kalemlerim, defterlerim, iyelik yalın hâlidir.*” (Gülensoy, 2001: 137)

Ergin de bu durumu şu şekilde belirtmiştir: “*Meselâ taş, ev teklik yalın hâli, taşlar, evler çokluk yalın hâli; taşlarımız, evlerimiz iyelik yalın hâlidir*” (Ergin,1990:217)

Uzmanların da belirttiği gibi bir kelime çokluk eki ve üstüne iyelik eki de almış olabilir ama halâ yalın hâldedir, örneğin: “Annelerimiz, fedakârlıktan kaçmazlar.” cümlesinde *annelerimiz* kelimesi yalın halde olup hem çokluk eki, hem de iyelik eki almıştır.

Ancak incelediğimiz ders kitaplarından tespit ettiğimiz şu yalın hâl tanımı yanlış anlamalara müsaittir:

“*İsimlerin ek almamış haline yalın hal denir. Yalın halde bulunan isimler, yapım eki almış olabilir. Fakat çekim eki almamıştır.*” (Koyuncu, 6.sınıf, 2001:135)

2.2.1.1.2. İlgi hali

Taradığımız kitapların tamamında hâl ekleri arasında ilgi hâline rastlanmamıştır. Bu hâl eki tamlayan eki olarak isim tamlaması anlatılırken verilmiştir.

2.2.1.1.3. Belirtme hâli (akkuzatif)

Ergin’in “*Karşıladığı hareket doğrudan doğruya bir isme tesir eden filler geçişli fillerdir. Şu halde akkuzatif hâli ismi tesir eden geçişli bir fiile bağlayan hâldir. İsmi geçişli bir fiilin etkisinde olduğunu gösteren bu hâli bazen eksiz, bazen ekli olur:cam kır-, su iç-, ağaç kes-; cam-ı kır-, su-y-u iç-, ağac-ı kes- misallerinde olduğu gibi.* (Ergin, 1990: 220) şeklinde, Kahraman’ın ise **nesne durumu** terimiyle karşılayarak “*Nesne durumundaki adlar, cümlelerin geçişli fillerden oluşan*

yüklemelerine +İ ekiyle ya da 0 ekle bağlanarak:”tarzında ifade ettikleri gibi belirtme hâli ekli de eksiz de kullanılmaktadır. Karahan ise bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “*Türkçede ilgi ve yükleme hâli dışındaki bütün hâller sadece ekle yapılır. Bu ekleri kaldırdığımızda isim- fiil münasebeti ortadan kalkar. Hâlbuki yükleme ve ilgi hâli, diğer hâllerden farklı olarak hem ekli hem de eksiz yapılabildiği gramerlerimizde ifade edilmektedir.*” (Karahan, 1999: 608). Taradığımız kitapların tamamında ise eksiz belirtme hâlini aşağıdaki örnekte de görüldüğü gibi yalın hâlde kabul etmişlerdir “Yalın durumdaki nesnelere belirtisiz nesne, -i durum eki almış olanlara da belirtili nesne denir.” (Gül, 7. sınıf, 2001:23)

2.2.1.1.4. Yaklaşma hâli (datif)

Yaklaşma haline, incelenen bütün kitapların yer verdiği tespit edilmiş olup her hangi bir farklı yaklaşıma rastlanmamıştır.

2.2.1.1.5. Bulunma hâli (lokatif)

Bulunma hâline, incelenen bütün kitaplar yer vermiş olup, bu hâl ile ilgili her hangi bir farklı yaklaşıma rastlanmamıştır.

2.2.1.1.6. Ayrılma hâli (ablatif)

Ayrılma hâli de incelenen bütün kitaplarda yer almıştır, ancak bu ekin –mAdAn zarf-fiil ekindeki –dAn sesi ile benzerliğinin bazı yanlışlara sebep olduğu görülmüştür. Örneğin 6. sınıf Türkçe kitabında şöyle bir bilgi verilmiştir: “-den ekiyle türetilen “kirletmeden, gözetmeden, candan”kelimeleri durum bildirdikleri için zarftır.” (Sarıca, 6. sınıf, 2002: 196)

Benzer bir yanlış MEB yayınlarından çıkmış 8. sınıf Türkçe kitabında tespit edilmiştir: “Her birimiz ötekinin sayesinde kurtulmuş olur. Çok geçmeden güvercinler alana üşüştiler. İnsan okumadan gelişemez!

Yukarıdaki tümcelerın koyu yazılmış sözcüklerinde olduğu gibi, şekil benzerliğinden ötürü ‘dolaylı tümleç’ sanılabilecek durumdaki sözcüklerin sonunda bulunan –de/-den durum ekleri sözcüklere; zaman, durum, sebep anlamlarını kazandırıyor bu sözcükler de belirteç tümleci olarak değerlendirilir” (Saraçoğlu, 8. sınıf, 2000: 131) Burada geçmeden ve okumadan kelimelerindeki -mAdAn zarf-fiil ekindeki –dAn sesine durum eki denmiştir, fiillere ad durum eklerinin gelemeyeceği düşünülmemiştir.

2.2.1.1.7. Vasıta hâli (instrumental)

İncelediğimiz kitapların tamamında bu hâle yer verilmemiştir.

2.2.1.1.8. Eşitlik hâli (ekvatif)

İncelediğimiz kitapların tamamında bu hâle yer verilmemiştir.

2.2.1.1.9. Yön gösterme hâli (direktif)

İncelediğimiz kitapların tamamında bu hâle yer verilmemiştir.

2.2.1.2. İsimlere gelen bazı eklerin yanlış adlandırılması

2.2.1.2.1. Eklerle ilgili bir yanlış şu şekildedir: *hak-lı, neşe-li, , diki-li, kapa-lı kelimelerinin hepsi de –li yapım ekini almıştır* (SÖ- HHT 6.. sınıf, 1997). Verilen örneklerden haklı ve neşeli kelimelerindeki –li isimden isim yapım eki iken, dikili ve kapalı kelimelerindeki ek, fiilden fiil yapım eki (-l) + fiilden isim yapım eki (-i) şeklindedir, -li yapım eki olarak adlandırılması doğru değildir.

2.2.1.2.2. Benzer bir yanlış da 7. sınıf Türkçe kitabından, şu şekilde tespit edilmiştir: *düşün-ce sözcüğüne eklenen –ce ekinin yapım eki olup olmadığını araştırınız. Bu ekin aşağıdaki örneklere nasıl bir anlam kattığını söyleyiniz.*

Türkçe, İngilizce, Arapça; insanca, dürüstçe, dostça; bence, sizce, askerlerce (Yörük, 7. sınıf, 2001:32). Bu örnekte de fiilden isim yapan –ce eki ile isme gelen isimden isim yapan ek ve eşitlik hâli birbirine karıştırılmıştır. İlk verilen örnekteki ile diğer verilen örnekler arasında hiçbir benzerlik yoktur.

2.2.1.2.3. Eklerle ilgili bir başka yanlış da aynı sese sahip olan belirtme hâli ile iyelik ekinin karıştırılması şeklindedir.

“ ‘*Oltayı bir saatliğine kiraladılar.*’ ‘*Yüreği küt küt atıyordu.*’ cümlelerindeki ‘*oltayı*’ ve ‘*yüreği*’ kelimeleri ise –i (-ı, -u, -ü) ekini alarak yükleme bağlanmışlardır. Bu ek, sözü edilen varlığın daha önceden bilindiğini ifade eder. Onun için bu eke belirtme hâli (ismin –i hâli) denir.” (Koyuncu, 6. sınıf, 2001:135) Bu örnekte verilen *oltayı* kelimesindeki –ı eki belirtme hâlidir, fakat ikinci cümledeki *yüreği* kelimesindeki –i eki belirtme hâli değil, 3. teklik kişi iyelik ekidir. Belirtme hâli eki alan kelime cümlenin nesnesidir, bu cümlede ise *yüreği* kelimesi cümlenin öznesidir.

2.2.1.4. 8. Sınıf Türkçe kitabında addan eylem yapan eklerin örnekleri arasında *gülümse-* fiilindeki -msA- eki örnek verilmiştir (Yıldırım, 8. sınıf, 2001: 77). Halbuki kelimenin kökü bir ad kökü değil, bir eylem köküdür.

2.2.2. Sıfat:

2.2.2.1. “*Adların önüne gelerek onları niteleyen ya da belirten kelimelere ve kelime öbeklerine sıfat denir.*” (Kahraman,1996:73) şeklinde tanımlayabileceğimiz sıfat konusunda da gözden kaçan bir duruma rastlanmıştır. Türkçede, sıfatlar, daima isimlerden önce gelir, bu özelliği sebebiyle sıfat terimi yerine *önad* da denilmektedir. Taradığımız kitaplardan birinde, sıfatların bu durumu pek göz önüne alınmadan, ünvan gruplarının ünvan sıfatı olarak sıfatlar konusu içinde ele alınmıştır:

“*Kişi adlarından önce ya da sonra kullanılan tanıma sözcükleri vardır. Bayan Feride, Hatice Hanım . ünvan sıfatları denilen bu sözcükler de niteleme sıfatları sayılır.* (Gül, 7.sınıf, , 2001:96) Burada verilen *Hatice Hanım* örneği, sıfat tamlaması değil, ünvan grubudur. Karahan’ın, “*Bir şahıs ismiyle bir ünvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubudur. Şahıs ismi + ünvan veya akrabalık ismi= Ünvan grubu.*”(Karahan, 1993, 32) diye tanımladığı bu grubu Korkmaz da *Bayan Feride* örneğini de kapsayacak biçimde şöyle ifade etmiştir: “*Bir şahıs ismi adı ile bir ünvan veya akrabalık gösteren ismin eksiz olarak yanyana gelerek oluşturduğu belirtme grubu. Ünvan gösteren isim, şahıs adından önce de sonra da gelebilir .*” (Korkmaz, 1992:163)

2.2.3. Zamir:

Bir kelime türü olan zamir konusunda, incelenen kitaplarda görülen en çarpıcı durum bazı eklerin de zamir sınıfına alınmasıdır:

“*Şimdi emirleri ben veriyorum.*”, *Bugün Pendleton’ın neşesini yerine getirebilecek biri varsa o da bu kızdır.*”, *Onun için sizinki de kıyamete kadar kalmayacaktır.*” cümlelerinde geçen “*ben*”, “*o*”, “*biri*” “*-ki*” eki isim değildir.

Varlık adlarının yerini tutan veya onları hatırlatan bu tür kelimelere zamir denir. Zamirler kelime veya ek halinde oluşlarına göre ikiye ayrılır.(Koyuncu, 7.sınıf, 2001, 58)

Bu tanımda zamir bir kelime olarak belirtiliyor, daha sonra ekler de zamirler alt başlığına alınıyor. Dil bilgisinde ekler ve kelimeler tamamen ayrı ses birlikleridir ve birini diğerinin sınıfına sokamayız. Burada karıştırılan şey ayrı kategorideki ses birliklerinin görev benzerlikleridir. Bu sebeple zamirler başlığında eklere yer verilemez , ancak iyelik ekleri ve aitlik eki anlatılırken bu eklerin tıpkı zamirler gibi ismi temsil özelliğine sahip olduklarından söz edilebilir. Taranan Türkçe kitaplarından yalnızca Veysi Yıldırım’ın yazdığı 8. sınıf Türkçe kitabında zamirlerin tasnifinde ek halinde zamire yer verilmemiştir. Diğer yazarların hepsi *ek hâlinde zamir* terimine yer vermiştir.

Bu konu TDK’nin yaptığı “Türk Gramerinin Sorunları” Toplantısında (22-23 Ekim 1993) Emine Gürsoy – Naskali tarafından şu şekilde dile getirilmiştir: “*İyelik eki olsun aitlik eki olsun bir nesnenin yerini tutsalar, bir çeşit temsil görevi yapsalar bile zamir sayılabilirler mi ? Zamiri bir kelime kategorisi kabul ediyorsak ancak ve ancak kelimeler zamir telakki edilmelidir, ekler zamir*

olmamalıdır.” (Naskali, 1995, 54) Ergin (1990), Kahraman (1996), Güneş (1995) ve Korkmaz (1992) gibi dilciler de *ek halinde zamir* terimine yer vermemişlerdir.

2.2.4. Zarf

Zarflar konusunda da dikkatlerden kaçan bir durum, 8. sınıf Türkçe kitabında bir edat grubundaki edat unsurunun zarf olarak verilmesidir:

“İstanbul’a doğru ilerliyoruz.” cümlesinde “doğru” kelimesi fiilin nereye yöneldiğini belirtiyor. Fiilleri yön bakımından niteleyen bu tür zarflara yer(yön) zarfı denir. (Onat, 8. sınıf 1999: 151) Verilen cümledeki doğru” kelimesi bir zarf değil , çekim edatıdır; “İstanbul’a doğru” kelime grubu bir edat grubudur, edat grupları cümlede sıfat, zarf ve isim görevi yaparlar, verilen örnekte de fiili yön bakımından niteleyen, tek başına “doğru” kelimesi değil, “İstanbul’a doğru” edat grubudur.

2.2.5. Fiil

Fiil konusunda ilk dikkati çeken durum, geniş zaman emir ve istek kipleri hakkında verilen bilgilerdir.

2.2.5.1. Geniş zaman

İncelediğimiz kitapların bir kısmında geniş zamanın olumsuzunda kullanılan –mAz eki parçalanarak –mA olumsuzluk eki, -z geniş zaman eki olarak verilmiştir Halbuki, geniş zamanın diğer kiplerden farkı, diğer kipler olumsuz fiillere gelirken geniş zaman olumlu fiillere, olumsuz geniş zaman eki olarak gelir; Türkçede –z diye bir geniş zaman eki yoktur. Ek, 2. ve 3. şahıslarda –maz / -mez olarak verilmeliydi. Geniş zaman ekinin olumsuzunu Ergin şöyle belirtmiştir: “Görülüyor ki burada geniş zaman için kullanılan ek birinci şahıslarda –ma/-me diğer şahıslarda –maz/-mez’dir. –ma/-me aynı zamanda menfilik eki olduğuna göre birinci şahıslarda menfilik ve zaman fonksiyonunu aynı ekte toplamış demektir....Hülâsa, Türkçede menfi fiilin geniş zamanı yoktur, geniş zamanın menfisi vardır. Buna da sebep –maz/-mez menfi partisip ekinin geniş zaman eki haline gelmiş olmasıdır.” (Ergin, 1990:279)

6. sınıf Türkçe kitabında geniş zamanın olumsuzu şu şekilde anlatılmıştır:

Geniş zaman kipi olumsuz biçimde çekimlenirken, 1. tekil ve çoğul kişilerde, zaman eki olan –r düşer. Diğer kişilerde ise bu ek “-z” ye dönüşür.

<u>Olumlu</u>	<u>olumsuz</u>
söylerim	söylemem
söylersin	söylemezsin
söyler	söylemezsin
söyleriz	söylemeyiz
söylersiniz	söylemezsiniz
söylerler	söylemezler

kalmazlar: Fiil, geniş zamanın 3. çoğul kişisi(-me olumsuzluk eki, “-z” geniş zamanın olumsuzunda zaman eki, -ler 3. çoğul kişi eki)

söyle- me- z

Kök yapım zaman eki

Eki

(Gül, 6. sınıf , 1999:197)

2.2.5.2. Emir kipi

2.2.5.2.1. Fiil kipleri konusunda dikkati çeken diğer bir konu da incelenen kitapların büyük kısmında I. Şahıs emir ekleri ses ve işlev benzerliği sebebiyle istek eki olarak kabul edilmiş, I. Şahısların kendi kendilerine emir veremeyecekleri ve emir çekimlerinin olmadığı ifade edilmiştir. Yalnız dört kitap, “TDK’nin 22. 11.1993 tarih ve 430.2.104. 1337 sayılı kararına göre düzenlenmiştir.” diye not düşerek emir kipi I. Şahıs eklerine yer vermiştir. Aşağıdaki tabloda emir ekinin Türkçe kitaplarında nasıl ele alındığı gösterilmiştir:

Tablo:1

Emir kipinin 1. şahıslarına yer veren kitaplar:	Emir kipinin 1. şahısları yok diyen kitaplar:
Gül (1999)	Sarıca (2002)
Onat (1999)	Yıldız (2000)
Aktaş (1997)	Gümüş (2001)
Koyuncu (2001)	Batur (2001)
	Yörük (2001)
	Yıldırım (2001)
	Kapulu (2001)
	Öz, 2002
	Saraçoğlu, 2000
	Özaltun, 1997
	Gündoğdu, 2001

Emir kipinin I. Şahsının olmadığını ileri süren kitaplardaki **istek ve emir** çekimi şu şekildedir:

İstek kipi

Gel-**e**-yim, gel-**e**-sin, gel-**e**; gel-**e**-lim, gel-**e**-sin, gel-**e**-siniz, gel-**e**-ler

-**e**: İstek kipi eki, italik yazılmış ekler de şahıs eki olarak belirtilmiştir.

Emir kipi:**Kişiler:**

	Eylem	Kip eki	Kişi eki
Birinci tekil kişi:	-	-	-
İkinci tekil kişi:	gel	-	-
Üçüncü tekil kişi:	gel	-	-sin
Birinci çoğul kişi:	-	-	-
İkinci çoğul kişi:	gel	-	-in/-iniz
Üçüncü çoğul kişi:	gel	-	-sinler (Batur, 2001: 138)

Emir ve istek çekimlerine Türkçenin tarihi gelişim süreci içinde bakınca Köktürk ve Uygur yazı dillerinde emir ekleri ,

1. teklik kişi: -ayın/- eyin	1. çokluk kişi: -alım/-elim
2. teklik kişi: Ø veya -gıl/-gil	2. çokluk kişi: -° η / --° ηlar
3. teklik kişi: -zun/-zün; -çun/-çün	3. çokluk kişi: -zunlar/ -zünler
- şeklindedir, buna karşılık bu yazı dillerinde istek kipi henüz yoktur (Gabain, 1988:79).

Bu emir ekleri, ufak tefek ses değişiklikleri ile EAT'de de şu şekilde kullanılmıştır:

1. teklik kişi: -ayım/- eyim	1. çokluk kişi: -alum/-elüm
2. teklik kişi: Ø veya -gıl/-gil	2. çokluk kişi: -u η/-ün; - uñuz / -ü ñüz
3. teklik kişi: -sun/-sün	3. çokluk kişi: -sunlar/ -sünler (Timurtaş, 1981:129-130)

Bugün kullandığımız istek eki ise, Uygurcada bir gelecek zaman eki olan -gAy ekinin EAT'de -A gelecek-istek işlevi ile kullanılması ile oluşmuştur. Görüldüğü gibi Emir ekleri ET'den beri fazla değişmeden günümüze kadar şu şekilde gelmiştir:

1. teklik kişi: -ayım/- eyim
2. teklik kişi: Ø
3. teklik kişi: -sın/-sin
-sun/-sün

1. çokluk kişi: -alım /-elim
2. çokluk kişi: -ım/-in,-un/-ün;
-ımız/-iniz, - unuz / -ünüz
3. çokluk kişi: -sınlar/-sinler
-sunlar/ -sünler (Ergin,1990:288)

İstek eki ise –gAy > -A şeklinde gelmiştir. EAT’de istek çekimi şu şekilde idi:

1. teklik kişi: -a-m/-e-m
2. teklik kişi: -a-sın/-e-sin
3. teklik kişi: -a- Ø

1. çokluk kişi: -a-vuz/-e-vüz
2. çokluk kişi: -a-sız/-e-siz
3. çokluk kişi: -a-lar/ -e-ler

(Timurtaş, 1981:127-128)

İstek çekimini TDK’ye düzenlemiş Türkçe kitaplarında istek çekimi şu şekilde verilmiştir:

1. tekil şahıs: vere-e-m
2. tekil şahıs: ver-e-sin
3. tekil şahıs: ver-e-sin

1. çoğul şahıs: ver-e-k
2. çoğul şahıs: ver-e-siniz
3. çoğul şahıs: ver-e-ler

(Koyuncu 7. sınıf, 2001: 138)

Bu gün ölçünlü dilde istek kipinin kullanımı giderek işlekliliğini kaybetmektedir, yerine emir kipi, şart kipi, soru eki vurgu ve tonlama ile istek işlevi ile kullanılmaktadır. Ölçünlü dilde istek kipinin sadece hikâye birleşik çekimi işlektir (geleydim, geleydin, geleydi ..gibi), rivayet birleşik çekimi ise daha çok ağızlarda kullanılmaktadır (geylemişim, geylemişsin, geylemiş...gibi). İstek kipinin istek işlevi ile kullanımını; Allah ala , Allah vere, geberesin, davula olasın, yere giresin, soykalara kalasın,okuyasın, adam olasın, teneşire gelesin .....gibi dua ve beddualarda kalıplaşmış olarak görmek mümkündür.

Sonuç olarak –A istek ekinin sesi ile –AyIm ve –Allm emir eklerinin –A sesleri aynı diye, emir eklerini parçalayarak-A-y-Im/-A-lım şeklinde göstermek bilimsel gerçeklere aykırıdır; ancak günümüzde emir ekleri istek işlevini de karşıladıkları için , belki emir eklerine, *emir-istek ekleri* denilebilir. Ayrıca emir I. Tekil kişideki ses benzerliği ve işlev benzerliği sebebiyle –A :istek, -y-yardımcı ses, -^om şahıs eki olarak kabul edilse bile, I. Çokluk şahısta –IIm şahıs eki nasıl izah edilecektir ?. Türk yazı tarihinin hiçbir döneminde –IIm diye bir şahıs ekine rastlanmamıştır. Kaldı ki bir eke şahıs eki diyebilmek için o ekin iki veya daha fazla kipte şahıs karşılaması gerekir. Bu konuyu TDK’nin “Türk Gramerinin Sorunları” Toplantısında Ahmet Bican Ercilasun, dile getirmiş ve tartışmaya katılan dilciler, bugün istek anlamının daha çok emir kipiyle ifade edildiğini, yani emir eklerine istek eki demenin yanlış olamayacağını görüşünde birleşmişlerdir. Ayrıca, asıl yanlışlığın I. Tekil ve çoğul ekleri olan–AyIm ve –Allm eklerinin –A-y-Im, -A-IIm şeklinde parçalanmasında olduğuna işaret etmişlerdir (Ercilasun, 1993:61-72).

2.2.5.2.2. Emir kipiyle ilgili olarak taradığımız kitaplarda rastladığımız bir başka durum da, emir kipinin eklerinin şahsa göre değişmesi sebebiyle bazı ders kitaplarında kip ekinin şahıs eki olarak gösterilmesidir:

*“Dünyanın bütün çiçeklerini getirin buraya / Son bir ders vereceğim onlara Her iki cümlede de özne açık bir biçimde gösterilmemiştir. Bize özneyi gösteren, eylemlerin sonuna eklenen –im ve –in ekleridir. Bu tür eklere **kişi eki** denir.”* (Gümüş, 2002: .60)
“ -gidiniz- Bu eyleme dikkat ediniz. Eylemin tekil ve çoğul kişilere göre çekimi şöyledir: git, gitsin, gidiniz, gitsinler.

Yukarıdaki çekimlere dikkatle bakalım bunların yalnızca kişi ekleriyle çekimlendiğini görüyorsunuz.” (Batur, 2001:138) Oysa, bu ekler verilen örneklerdeki söylendiği gibi kişi eki değil, kişiye göre değişen kip ekleridir.

2.2.5.2.3. Emir kipinin çekimi ile ilgili karşılaştığımız değişik bir değerlendirmeye de 2. şahıs emir çekimlerinin 1. şahıs ; 3. şahıs emir çekimlerinin ise 2. şahıs olarak ifade edildiği şu örnekte rastladık:

Emir kipi:

1. tekil kişi	gel
2. tekil kişi	gel-sin
1. çoğul kişi	gel-in
2. çoğul kişi	gel-sinler (Gündoğdu, 7. sınıf, 2001:107)

2.2.5.3. Fiiller konusunda bir başka dikkat çeken durum da , birleşik fiillerin çözümlenmesinde görülmektedir: 8. sınıf Türkçe kitabında *gelebilirmiş* ve *unutuveriyor* kelimeleri şu şekilde çözümlenmiştir: *gel-*: eylem, **-e:** yardımcı ses, *bil-*: eylem, *-ir-miş:* zaman ekleri; *unut-*: eylem, **-u :** yardımcı ses, *ver-* eylem, *-iyor:* zaman eki (Yıldırım, 8. sınıf, 2001:80).

Diğer bir 8. sınıf Türkçe kitabında görülen şu örneklerde yanlışlık iyice göze batmaktadır: *ateşleyebilirim*, *uyuyakalmış* ve *söyleyiverdi* kelimelerindeki **-y-** seslerine kaynaştırma harfi, hemen yanlarında yer alan **-e/-a seslerine de yardımcı ses** denmiştir (Yıldız, 2000:139). Bilindiği gibi Türkçede bir kelime içinde iki ünlü yan yana gelmez, bu sebeple ekle ek veya kelime ile ek birleşmesi sırasında iki ünlünün yan yana gelmesini önlemek için, yardımcı ünsüzlerden faydalanır, aynı şekilde hece kurma zorluğu olan ünsüzlerin bir arada hece kurabilmeleri için yardımcı ünlülerden faydalanılır, ancak hiçbir zaman iki yardımcı ses yan yana gelmez. Ayrıca buradaki örnekleri incelediğimiz zaman, örneklerdeki **-A** sesleri tamamen fonetik bir sebeple bulunuyorlarsa, *ateşle-* kelimesinin *bil-* kelimesine bağlanmak için fonetik hiçbir engeli yoktur, çünkü *ateşle-* ünlü ile bitiyor, *bil-* fiili de ünsüzle başlıyor, fonetik olarak bir arada olabilirler. Burada bu iki kelimenin birbirine bağlanmasını engelleyen şey ikisinin de çekimli fiil olmasıdır, araya giren **-A** sesleri birinci fiili çekimli fiil olmaktan çıkarıp, ikinci fiile bağlıyor. Bu durum, yardımcı ses gibi dilin en zayıf görevlisinin yapabileceği kadar kolay bir iş değildir. Bu mesele, bir ses bilgisi meselesi değil, bir şekil bilgisi bir meseledir. Bir fiilin bir fiile bağlanması işini dilimizde zarf-fiil (gerundium) dediğimiz ekler yapmaktadır. Hattâ bazı dilciler bu özelliğinden dolayı bu eklere bağ-fiil ekleri de demektedirler. Ayrıca unutulmaması gereken bir durum da şudur: Türkçenin hiçbir döneminde, (bazı dar ünlüleri geniş ünlüye çeviren Uygurcanın N ağzı hariç) **-A** diye bir yardımcı ses olmamıştır. Bu konuda Saadettin Özçelik bir başka yöne işaret etmiştir: “*Bu eklerin bir an için bağlayıcı ünlü olduklarını düşünelim. Türkçede iki kelimenin birbirine fonetik fonksiyonlu bir ünlü ile bağlandığı bir birleşik yapı gösterilebilir mi?*” (Özçelik, 2002:820-824)

2.2.5.4. 8. sınıf Türkçe kitabında, fiil çatısı konusu anlatılırken iki geçişsiz fiille beraber bir geçişli fiil verilerek, öğrencilerin bu fiilleri geçişli hâle getirmeleri istenmiştir:

Dalmak, sormak, kalkmak fiillerini geçişli hâle getiriniz. Geçişli hâle getirilen böyle fiillere ne denir? (Onat, 8. sınıf, 2001:172)

Yukarıdaki örnekte, geçişsiz fiiller arasında yer alan sormak fiili, geçişsiz mi sanılmıştır, yoksa diğer iki fiilin geçişli yapılması, bu fiilin de geçişlilik derecesinin arttırılması mı istenmiştir ? Burada bir karışıklık veya bir yanlışlık vardır.

2.3. Cümle bilgisi

2.3.1. Kelime grupları

Taradığımız kitaplarda kelime grupları başlığı altında bir konu ele alınmamıştır. Ancak, kelime gruplarından *isim tamlamaları*, *sıfat tamlamaları*, *birleşik fiiller* isim, sıfat ve fiil konusu işlenirken

verilmiştir. Bu kelime grupları dışında, bir konu olarak ele alınmasa da, başka konular içinde *edat öbeği* ve ikileme terimleri kullanılmaktadır.

2.3.1.1. İsim tamlaması:

2.3.1.1. İncelediğimiz kitapların tamamında, isim tamlamaları *belirtili isim tamlaması*, *belirtisiz isim tamlaması*, *takısız isim tamlaması* ve *zincirleme isim tamlaması* olarak dört bölümde incelendiği görülmüştür (Aktaş 1997), (Batur, 2001), (Gül, 1999), (Gümüş, 2001), (Gündoğdu, 2001), (Kapulu, 2001), (Koyuncu, 2001), (Onat, 1999), (Öz, 2002), (Özaltun, 1997), (Sarıca, 2002), Yıldırım,(2001), (Yıldız, 2000), Yörük, 2001).

Bu terimlerden *belirtili isim tamlaması*, *belirtisiz isim tamlaması* terimlerine bütün dil kitaplarında rastlanırken, *takısız isim tamlaması* ve *zincirleme isim tamlaması* terimlerine Ergin (1990:359-360), Banguoğlu (1986), Karahan (1993:20-21) ve Korkmaz(1992) yer vermemişlerdir. Kahraman ise, ilköğretim kitaplarında *takısız isim tamlaması* olarak verilen tamlamaların bir sıfat tamlaması olduğunu izah etmiştir (Kahraman,1996:160-161).

Bu konuda yazdığı makalede Hamza Zülfikar, şu tespitleri yapmıştır:

“ Örnekleri genel özelliklerine göre önce iki gruba ayıralım:

1. *Taş köprü türünde olanlar. Bu örnek “taştan yapılmış” köprü diye açılabilir. Bu durumda –miş ekinin bir sıfat-fiil(ortaç) eki olduğunu kabul ettiğimize göre taş köprü , taştan yapılmış köprünün kısaltılmış biçimidir. Dolayısıyla taş köprü sıfat tamlamasıdır.*

2. *Şeytan adam veya taş yürek sözlerinde ise “ gibi, olma , benzer olma” kavramları vardır. Bunlardan şeytan adam tamlaması “şeytana benzer adam” diye açıklanabilir. Burada benzer kelimesinde yer alan –r eki sıfat-fiili görevindedir. Dolayısıyla bu biçim bir sıfat tamlamasıdır. Bunun gibi taş yürek örneği de “taş gibi olan yürek” biçiminde açılır. Olan kelimesinde yer alan –an, sıfat-fiil ekidir. Bu açıklamaların ışığında taş yürek sözü de bir sıfat tamlaması sayılır.*

3. *Yer adlarından Fenerbahçe(< Fenerbahçesi), Çankaya(<Çankayası) sözleri aslında belirtisiz isim tamlamasıdır.”(Zülfikâr, 1995:781-789).*

Leyla Karahan da bu tip tamlamaların birer sıfat tamlaması olduğunu özellikle belirtmiştir (Karahan, 1993: 21).

Takısız isim tamlaması terimi ile karşılanan tamlamalara bakınca bu tamlamalarda tamlayanla tamlanan arasında *nasıl* sorusuna cevap alacağımız, *durum* ilişkisi olduğu görülmektedir. Örneğin *tahta kaşık* tamlamasında, “Nasıl kaşık ?” sorusuna *tahta* kelimesi cevap veriyor; burada *tahta* bir nesne ismi değil , nesnenin bir özelliğini gösteren vasıf ismidir ve vasıf isimleri de isimlerin önüne gelerek onların nasıl ve ne şekilde olduklarını gösterdikleri zaman **sıfat** olarak adlandırılırlar. Bir isim tamlamasında tamlayanla tamlanan arasında aitlik ilişkisi olduğu görülmektedir. Meselâ *sevginin gücü*, *şairin duyguları*, *çilek reçeli* tamlamalarında *neyin gücü*, *kimin duyguları*, *neyin reçeli* sorularını sorunca aldığımız cevap tamlayanı vermektedir. O halde isim tamlamasındaki tamlayan tamlanan ilişkisini takısız isim tamlaması diye verilen örneklerde arayalım, *demir kapı* tamlamasında *demir*, “Neyin kapısı ?” sorusuna değil de “Nasıl kapı ?” sorusuna cevap vermektedir. O halde, bu tip tamlamaları sıfat tamlamaları içinde incelemek daha doğru olacaktır.

Taranan bütün ders kitaplarında, takısız isim tamlamasına, aşağıda bir örneği alınan tanıma benzer tanımlarla rastlanmıştır:

“*Annem , dün bir altın bilezik aldı., Okulumuza demir kapı yaptırılacaktı.*

Yukarıdaki cümlelerde geçen altın bilezik ve demir kapı sözleri de birer ad tamlamasıdır. Bunların tamlayan ve tamlananları hangi adlardır? Bu adların, tamlayan ve tamlanan eki almadıklarını görüyorsunuz. Bu tür tamlamalara takısız ad tamlaması diyoruz.” (Yörük, 6. sınıf, 2001:65)

2.3.1.1.2. İsim tamlaması konusunda son zamanlarda televizyonlar kanalıyla topluma sirayet eden diğer bir yanlışlık ise, belirtisiz isim tamlamasına ait bir sıfatın, tamlamanın başına gelmesi gerekirken tamlananın başına getirilmesidir. İncelediğimiz kitaplarda bu duruma benzer şöyle bir

bilgiye rastlanmıştır. “*Ad tamlamalarında tamlayanla tamlanan arasına sözcük veya sözcük öbeği girebilir.*” (Gümüş, 6. sınıf, 2001:141) Bu durumda *eski gözlük çerçevem* yerine *gözlük eski çerçevem*, *eski edebiyat öğretmenim* yerine *edebiyat eski öğretmenim* demekle bir sakınca olmaması gerekir.

2.3.2. Cümle ögeleri

2.3.2.1. Yüklem:

Taradığımız kitaplarda yüklem ile ilgili dikkate değer bir duruma rastlanmamıştır.

2.3.2.2. Özne

2.3.2.2.1. Taradığımız Türkçe kitaplarının tamamında özne hakkında bilgi verirken, “*Gerçekte cümlelerin nesnesi olan, cümlelerin gerçek öznesi olmayan sözlere sözde özne denir.*” biçiminde tanımlanan *sözde özne* terimi ile ikinci tip bir özneye yer verilmiştir (Aktaş 1997), (Batur, 2001), (Gül, 1999), (Gümüş, 2001), (Gündoğdu, 2001), (Kapulu, 2001), (Koyuncu, 2001), (Onat, 1999), (Öz, 2002), (Özaltun, 1997), (Sarıca, 2002), Yıldırım,(2001), (Yıldız, 2000), Yörük, 2001). Edilgen çatılı fiillerin yüklem olduğu cümlelerdeki özneye sözde özne, yani sahte özne gözü ile bakılmaktadır. Burada kanımca , özne ile fail (yapan) birbirine karıştırılmaktadır. Özne bir cümle ögesidir, yalnızca eylemi yapanı göstermez olanı da gösterir. Özne yalnızca fail olsaydı , o zaman isim cümlelerindeki özneyi de sözde özne veya başka bir terimle karşılamamız gerekirdi. Özne, bir cümle ögesi olarak yüklem hangi açıdan baktığımızı gösterir. Örnek olarak “*Cumhuriyetin ilk yıllarında yazarlarımız Anadolu’yu konu alan romanlar yazdı.*” cümlesinde *yazdı* yüklemine yazan açısından bakılırken, “*Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu’yu konu alan kitaplar yazıldı.*”cümlesinde yüklem artık yazan açısından değil yazılan açısından bakılmaktadır. Birinci cümlede yüklem *yazdı* fiilidir, bu fiilin öznesi *yazarlar*’dır. İkinci cümlede yüklem ise *yazıldı*’dır, bu yüklemde de öznesi *Anadolu’yu konu alan kitaplar*’dır. Burada öznenin yalnızca yapanı gösteren cümle ögesi olduğu gibi bir yanı sıra düşünülmektedir.

2.3.2.2.2. İncelediğimiz ders kitaplarında yer alan özne tanımları da eksik veya yanlış anlaşılmaya müsaittir, bu tanımlardan örnekler:

2.3.2.2.2.1. 8. Sınıf Türkçe kitabında özne tanımı şu şekilde yapılmıştır: *Cümlede yüklem bildirdiği işi, hareketi, oluşu yapanın kim ve ne olduğunu bildiren sözcüklere **özne** denir* (Gül, 6. sınıf, 2001: 14).

2.3.2.2.2.2. Bir başka özne tanımı ise şu şekildedir: “*Fiillerin cümlede üstlendiği görev adına yüklem , fiillerin bildirdiği işi oluşu, hareketi üzerine alan varlığın görev adına özne denir .*” (Sarıca, 6. sınıf, 20002: 122)

2.3.2.2.2.3. Yine bir başka kitaptan özne tanımı : “*Yüklem bildirdiği işi yapan ya da yapar gibi görünen ögeye **özne** denir.*” (Sarıca, 7.sınıf, 2002: 199)

2.3.2.2.2.4. Bir diğer kitapta yer alan özne tanımı ise şu şekildedir: “*Bir cümlede , eylemi yapan , bildiren sözcük veya sözcük öbeklerine **özne** diyoruz.*” (Yıldırım, 7.sınıf, 2001; 69)

Görüldüğü gibi genellikle fiil cümlesindeki özneyi kavratmaya yönelik, isim cümlesindeki özne kavramını karşılamayan özne tanımları yapılmıştır. Halbuki yine taranan Türkçe kitaplarından alınan şu tanımlar özneyi daha iyi anlatmaktadır: “*Cümlede yapılan işi, oluşu veya hareketi bildiren ögeye özne denir.*” (Onat, 8.sınıf, 1999: 27); “*Yüklem bildirdiği işi yapan ya da sözü edilen varlığı belirten sözcük veya sözcük öbeğine **özne** denir*” (Gümüş, 6. sınıf, 2001: 13)

2.3.2.3. Nesne:

Taradığımız kitapların tamamında nesne konusunda, *belirtisiz nesnenin* yalın halde olduğu ifade edilmiştir. Bu duruma hâl ekleri bahsinde, belirtme hâli maddesinde, değinilmiştir (bkz. madde:2.2.1.1.3.).

2.3.2.4. Tümleçler:

Tümleçler konusunda ise tek dikkate değer durum, incelenen kitaplardan yalnızca birinde cümle ögeleri içinde *edat tümleci* diye bir ögenin daha yer almasıdır: *İlgeçlerle kurulan ve yükleme birlikte oluş, araç, neden, sınırlama vb. anlamlar kazandıran bu tümleçlere ilgeç tümleci denir* (Koyuncu, 2001:179). Diğer kitaplarda böyle bir ögeden söz edilmemiştir.

2.3.3. Cümle çeşitleri

Söz dizimi konusunda en büyük farklılık, yapısına göre cümle çeşitlerinde karşımıza çıkmaktadır, taradığımız bütün kitaplarda, içinde isim-fiil, zarf-fiil ve sıfat-fiil olan cümleler birleşik cümle olarak verilmiştir (Aktaş 1997), (Batur, 2001), (Gül, 1999), (Gümüş, 2001), (Kapulu, 2001), (Koyuncu, 2001), (Onat, 1999), (Öz, 2002), (Özaltun, 1997), (Saraçoğlu, 2001), (Sarıca, 2002), Yıldırım, (2001), (Yıldız, 2000), Yörük, 2001). Örnek olarak 8. sınıf kitabında birleşik cümle ile ilgili şu bilgi verilmiştir:

“Türk olmak / çalışmak / demektir.” Cümlesinde üç yargı bildirilmektedir. Türk olmak, çalışmak birer fiilimsidir. Fiilimsilerin yüklem olduğu cümlelere yan cümlecik denir. böyle bir veya birkaç yan cümlecikten oluşan cümlelere yapı bakımından birleşik cümle diyoruz.

Kimse, / küçük kızın evlerinin önünde yanan elektrik lâmbasına / gözlerini kırpa kırpa /
1. yan cümlecik 2. yan cümlecik

bakmasındaki güzelliği / göremedi.

3 3. yan cümlecik temel cümlecik

4 1. yan cümlecik , ikinci yan cümlecik’in dolaylı tümleci, ikinci yan cümlecik üçüncü

yan cümlecik’in zarf tümleci, üçüncü yan cümlecik , temel cümlecik’in belirtili nesnesidir. (Yıldırım, 8.sınıf, 2000:223)

Yukarıdaki örneğe bakıldığı zaman oldukça karmaşık ve çelişkili bir durum ortaya çıkmaktadır. Verilen örnekte *bakmasındaki güzelliğe* grubu aslında bir sıfat tamlamasının eksik parçasıdır. Aslında yazarın 1. 2. ve 3. yan cümlecik dediği kelimelerin tamamı bir sıfat tamlamasıdır, bu sıfat tamlaması da cümlenin belirtili nesnesidir, bu sıfat tamlamasında bir isim-fiil grubu, bu isim-fiil grubunun içinde bir zarf-fiil grubu, bu zarf-fiil grubunun içinde ise bir sıfat-fiil grubu vardır. Ergin(1999) ve Karahan (1993) bu tip cümleleri basit cümle sınıfına almaktadır.

“Türk Gramerinin Sorunları” Toplantısında bu konuyu gündeme getiren Metin Karaörs de bu tip cümleleri basit cümle olarak kabul etmektedir (Karaörs,1995:21-35).

Korkmaz’ın, yaptığı şu tanım da hangi cümlelere birleşik cümle diyebileceğimizi, açıkça göstermektedir: *İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile, temel cümleyi anlam ve görev bakımından tamamlayan, fiil çekimli olan ve değişik yapı özelliklerine sahip bulunan bir veya daha fazla yan cümlelerden oluşmuş cümle türü* (Korkmaz, 1992:26).

3. Sonuç:Bütün bunlardan çıkarılacak sonuç şudur, Türkçe kitaplarında, bilimsel incelemeler sonucu bulunmuş doğrular yerine, bilimsel geçerliliğini kaybetmiş bir takım bilgilerde halâ ısrar edildiği görülmüştür. Diğer yandan, dil bilgisi anlatımında çok önemli bir yeri olan örneklerin tespitinde pek dikkatli olunmamış, bazen yanlış, bazen de öğrenciyi çelişkiye düşürücü örnekler verilmiştir. Ayrıca incelenen ders kitaplarının kaynakça bölümüne bakılınca bazı kitapların hiç dil bilgisi kaynağı göstermediği, hemen hepsinin de bir veya iki kaynaktan fazla Bu durum, yazarların bilgi ve dikkat eksikliğini gösterdiği kadar, bakanlığın da bu işe yeterince önem vermediğini göstermektedir. Bunun sonucunda da dilini ve dilinin kurallarını bir türlü öğrenemeyen, öğrenemediği için de gün geçtikçe daha özensiz bir dil kullanan, yanlış kural hâline getirme çabası içinde bir toplum olma yolunda hızla ilerliyoruz. Türkçe derslerinin amacına ulaşması için, Milli Eğitim Bakanlığının, kitap yazarlarının ve kitapları okutan öğretmenlerin daha titiz ve duyarlı olmaları gerektiğine inanıyoruz.

Taranan Türkçe Kitapları :

- AKTAŞ, Şerif –Gündüz, Osman-Çelik, Yakup- Alaçatlı, Hüseyin(1997), *İlköğretim İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (8. sınıf), Akçağ Yayınları: Ankara.
- BATUR, Suat - Yıldırım, Cafer, (2001), *Türkçe Ders Kitabı* (6., 7. ve 8. sınıf), Özyürek Yayınları: İstanbul.
- GÜL, Metin – Köktürk, Muhsin, (1999), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (6., 7. ve 8. sınıf), Yıldırım Yayınları: Ankara.
- GÜMÜŞ, Ahmet (2001), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (6., 7. ve 8. sınıf), Altın Kitaplar Yayın Evi: İstanbul
- GÜNDOĞDU, Muzaffer – Doğruer, Süheyla – Kurter, Selçuk (2001), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (7. sınıf), Milli Eğitim Yayınevi: İstanbul.
- KAPULU, Ahmet(2001), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (6., 7. ve 8. sınıf): Koza Yayın Dağıtım:Ankara.
- KOYUNCU , Melahat –Koyuncu, Mustafa (2001), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (6., 7. ve 8. sınıf) Tubitay Yayınları: İstanbul.
- ONAT, Asım (1999), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (6., 7. ve 8. sınıf), Metinler Yayıncılık: İstanbul.
- ÖZALTUN, Serap ve Tekişik, Hüseyin Hüsnü (1997), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (6., 7. ve 8. sınıf), Tekişik Yayıncılık: Ankara.
- ÖZ, Erol ve Öz, Serap (2002), *Türkçe Ders Kitabı* (6. ve 7. sınıf), Ders Kitapları Anonim Şirketi: İstanbul.
- SARAÇOĞLU, Ahmet – Çimen, Cengiz – Güzel, Yunus (2001) *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (8.sınıf), Milli Eğitim Yayınevi: İstanbul.
- SARICA, Salih – Gündüz, Mustafa (2002), *Türkçe Ders Kitabı* (6., 7. ve 8. sınıf), Fil Yayın Evi: İstanbul.
- ÜNAL, Meral – Öner, M. Yavuz – Bayrak, Nevin (2001), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (6. sınıf), Milli Eğitim Yayınevi: İstanbul.
- YILDIRIM, Veysi(2001), *Türkçe Ders Kitabı* (6., 7. ve 8. sınıf), Elit Yayıncılık: Ankara.
- YILDIZ, Nezihe (2000), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı*(6., 7. ve 8. sınıf), Mahir Yayınları: İstanbul.
- YÖRÜK, Yaşar – Mıhçı, Ali İhsan - Başer, Salih - Yörük, Sevim (2001), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı* (6., 7. ve 8. sınıf), Serhat Yayınları: İstanbul.

Yararlanılan Kaynaklar:

- BANGUOĞLU, Tahsin (1986), *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları No: ,Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1995), “Türkçede Emir ve İstek kipleri Üzerine” *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı* (22-23 Ekim 1993), TDK Yayınları No: 600, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1990), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- GABAIN, A. Von (1988), *Eski Türkçenin Grameri* (Çeviren: Mehmet Akalın), Ankara: TDK Yayınları No:532, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (2001), “ Türkçede İsim Çekimleri” *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- GÜNEŞ, Sezai 1995), *Türk Dil Bilgisi*, İzmir.
- İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ (1970), 6. cüz, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul.

- KAHRAMAN, Tahir (1996), *Çağdaş Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi*, DuMat Basımevi, Ankara.
- KARAHAN, Leyla (1993), *Türkçede Söz Dizimi – Cümle Tahlilleri - Akçağ Yayınları*, Ankara.
- ..... (1999), “Yükleme (accuzative) ve ilgi (genetive) Hâl Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *3. Uluslar Arası Türk Kurultayı 1996*, TDK Yayınları No: 678, Ankara
- KARAÖRS, Metin (1995), “ Cümle Bilgisinde İsimlendirme, Sınıflandırma ve Tahlil Metotlarının Birliği” *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*(22-23 Ekim 1993), TDK Yayınları No: 600, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1992) *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları No: 575, Ankara.
- NASKALİ, Emine Gürsoy (1995), “ Türkçe Kelimesi- Türkçede Hece Tipleri- Cümle Unsurlarını Tayin Kıstası-Ek Halinde Zamir Olabilir mi ?” *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22-23 Ekim 1993)*, TDK Yayınları No: 600, Ankara.
- ÖZÇELİK, Saadetin (2002), “Tasvir Fiillerinde Kullanılan Ekler Üzerine” *Türk Dili Dergisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- SEZER, Ayhan (1988), “Türkçe Öğretiminde Dil Bilimin Yeri” *Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı 1-3 Ekim 1986*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, s.160.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1981), *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:2151, İstanbul.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1995), “Takısız Ad Tamlaması Sorunu” *Türk Dili Dergisi*, TDK Yayınları , Ankara.
- .....(2003); *İlköğretim İkinci Kademesi Türkçe Kitaplarının Dil bilgisi bölümlerinin Değerlendirilmesi*, Güneyde Kültür C:14, Sayı: 138, Antakya.